

ISLOM QIMMATLI QOG‘OZLARINI JORIY ETISH ORQALI KAPITALNI JALB QILISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Salohiddinov Asliddin Akmal o‘g‘li
Dilmurodova Farangiz Sobirjon qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Davlat moliyasi va xalqaro moliya yo‘nalishi
magistratura talabalari

Аннотация:

Islomiy banklar odatda musulmon mamlakatlarida keng tarqalgan va ko‘proq foydalaniladi. Musulmon jamiyatlari foizsiz moliyalashtirish tamoyillariga mos keladigan islomiy banklarni tanlab, diniy e‘tiqodlariga muvofiq moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishni tanlashlari mumkin. Shuning uchun, islom banklari, odatda, musulmonlar ko‘p bo‘lgan mamlakatlarda ko‘proq mashhur va kengroq qo‘llanilishi mumkin. Biroq, so‘nggi yillarda islom banklari ham global miqyosda o‘sib bormoqda va rivojlanayotgan bozorlarda e‘tiborni tortmoqda. Shunday ekan, islom banklari nafaqat musulmon mamlakatlarida, balki butun dunyoda mavjud va xizmat ko‘rsatishini unutmashlik kerak.

Kalit so‘zlar: moliya, bozor, iqtisod, bank, kapital, qimmatli qog‘oz, foiz, islom banklari, musulmon, hujjat.

Аннотация:

Исламские банки, как правило, более распространены и используются в мусульманских странах. Мусульманские общества могут проводить финансовые операции в соответствии со своими религиозными убеждениями, выбирая исламские банки, соблюдающие принципы беспроцентного финансирования. Поэтому исламские банки, как правило, более популярны и широко используются в странах с мусульманским большинством. Однако в последние годы исламский банкинг также растет во всем мире и привлекает внимание на развивающихся рынках. Поэтому не следует забывать, что исламские банки существуют и предоставляют услуги не только в мусульманских странах, но и во всем мире.

Ключевые слова: финансы, рынок, экономика, банковское дело, капитал, ценные бумаги, проценты, исламские банки, мусульманин, документ.

Abstract:

Islamic banks are generally more widespread and used in Muslim countries. Muslim societies can choose to conduct financial transactions in accordance with their religious beliefs by choosing Islamic banks that comply with the principles of interest-free financing. Therefore, Islamic banks are generally more popular and widely used in Muslim-majority countries. However, in recent years, Islamic banking has also been growing globally and gaining attention in emerging markets. Therefore, it should not be forgotten that Islamic banks exist and provide services not only in Muslim countries, but all over the world.

Key words: finance, market, economy, banking, capital, securities, interest, Islamic banks, Muslim, document.

Islom banklari qimmatli qog'ozlar joriy etishda muhim ro'l o'ynaydi. Islom banklari, shar'iy prinsiplarga asoslangan moliyaviy institutlar hisoblanadi va musulmonlar uchun ishonchli va maslahatli xizmat ko'rsatish uchun yaratilgan. Islom banklari, riba (foiz)ni qabul qilmasdan moliyaviy operatsiyalar olib borish, shar'iy hujjatlarga muvofiq investitsiyalar amalga oshirish, qimmatli qog'ozlar joriy etish va boshqa moliyaviy faoliyatlar ko'rsatishda diniy prinsiplarni qabul qiladi.

Islom banklari joriy etish uchun turli xil qimmatli qog'ozlar ishlatishlari mumkin. Bu qog'ozlar shu jumladan, sukuk (islomiy obligatsiyalar), musharaka sertifikatlari (ortaklik sertifikatlari), mudaraba sertifikatlari (investitsiya sertifikatlari), istisna va ijarah sertifikatlari (mulkni sotib olish va ijaraga berish sertifikatlari) kabi moliyaviy instrumentlardan iborat bo'lishi mumkin.

Islom banklari joriy etilgan qimmatli qog'ozlar orqali moliyaviy resurslarni jalb qilish va ularga investitsiyalar amalga oshirish orqali faollik ko'rsatadi, shuningdek, musulmonlar uchun shar'iy prinsiplarga muvofiq xizmat ko'rsatish uchun imkoniyat yaratadi. Bu shaklda, Islom banklari joriy etilgan qimmatli qog'ozlar orqali moliyaviy faoliyatlarini olib borishda diniy prinsiplarni muhofaza etishga intiladilar. Islom banklari kapitalni jalb etish uchun turli xil usullarni amalga oshirishadi. Bu usullar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Sukuk (islomiy obligatsiyalar): Sukuklar, islom banklari tomonidan joriy etilgan va moliyaviy resurslarni jalb etish uchun ishlatiladigan qimmatli qog'ozlardir. Bu obligatsiyalar, bir nechta investitsiyalar to'plamini ifodalaydigan sertifikatlar shaklida bo'ladi. Islomiy banklari kapitalni jalb etish uchun sukuk islomiy obligatsiyalari ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Sukuklar, islomiy finans sohasida kapital jalb etishning bir qismini tashkil etadi va shuningdek, islom shar'iatiga to'g'risida mas'ul bo'lgan maxsus shartlarga asoslangan xavfsiz investitsiya variantini taklif etadi.

Sukuklar, ma'lum bir proyekt yoki aktivlarga oid bo'lgan hissa sotib olish imkoniyatini beradi va sotuvchi (sukuk egasi) uchun daromadni ta'minlash uchun proyekt yoki aktivlarning daromadlariga bo'lgan huquqni ta'minlaydi. Bu shuni anglatadiki, sukuk egasi daromadlar bilan bog'liq hissani egallab turadi va daromadlar bo'yicha foyda olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Islomiy banklar uchun sukuklar kapitalni jalb etishning islom shar'iatiga bo'yicha maqbul usuli sifatida qabul qilinadi. Bu usul, ribo (foiz) va g'amxo'rlikni (spekulyatsiya) nazorat qilish, moliyaning halol va mazkur maqsadlar uchun ishlatilishi shartlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Sukuklar, kapitalni jalb etishning islom shar'iatiga prinsiplari bo'yicha amal qilishini ta'minlaydi va islomiy banklarga xavfsiz va shar'iatiga muvofiq kapital jalb etish imkoniyatini beradi. Shuningdek, sukuklar moliyaning investitsion va ijro etish huquqlariga asoslangan strukturani ta'minlaydi va kapitalning joriy sotib olish yoki ijro etish jarayonida ishlatilishi mumkin.

Bundan tashqari, sukuklar xalqaro kapital bozorlarida keng tarqalgan bo'lishi va moliyaning diversifikatsiyasi uchun yaxshi bir vosita bo'lib hisoblanadi. Islomiy banklar uchun sukuklar kapitalni jalb etishning islom shar'iatiga prinsiplariga mos ravishda amal qilishini ta'minlaydi va bankning moliyaviy muammoni halol yo'ldan hal etishga yordam beradi.

2. Musharaka sertifikatlari (ortaklik sertifikatlari): Musharaka sertifikatlari, islom banklari tomonidan joriy etilgan va kapitalni jalb etish uchun ishlatiladigan qimmatli qog'ozlardir. Bu sertifikatlar, birlikda investitsiyalarni boshqarish va foydalanish imkoniyatini taqdim etadi. Islomiy banklar musharaka islomiy sertifikatlarni kapitalni jalb etish uchun muhim bir vosita sifatida ko'rib chiqadi. Musharaka islomiy sertifikatlari, bir nechta investorlar tomonidan bir qo'shma biznes loyihasiga moliyaning qo'llanilishi orqali investitsiya qilish imkoniyatini taklif etadi. Bu

sertifikatlar, islomiy finans prinsiplari bo'yicha amal qilish va kapitalni jalb etish jarayonida moliyaning ishlatilishi, foydalanilishi va daromad olishi bilan bog'liq huquqlarni egallab turadi.

Musharaka islomiy sertifikatlari, investorlar va loyihaning egasi (sahibi) o'rtasida bir xil foyda taqsimoti asosida ishlaydi. Bu sertifikatlar, moliyaning ishlatilishi va daromad olishi jarayonida investorlar va loyihaning egasi o'rtasida bir hamkorlik munosabatini ta'minlaydi va moliyaviy risklarga bo'lgan hissa egallash orqali kapitalni jalb etish imkoniyatini yaratadi.

Islomiy banklar uchun musharaka islomiy sertifikatlari, kapitalni jalb etishning islom shar'iyati prinsiplari bo'yicha maqbul usuli sifatida qabul qilinadi. Bu usul, ribo (foiz) va g'amxo'rlikni (spekulyatsiya) nazorat qilish, moliyaning halol va mazkur maqsadlar uchun ishlatilishi shartlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Musharaka islomiy sertifikatlari, islomiy banklar uchun kapitalni jalb etishning risklarini almashish va kapitalni diversifikatsiya qilish imkoniyatini beradi. Shuningdek, bu sertifikatlar moliyaning daromad olishi va ishlatilishi jarayonida investorlar va loyihaning egasi o'rtasida adolatli foyda taqsimoti ta'minlaydi va kapitalni joriy sotib olish yoki ijro etish jarayonida ishlatilishi mumkin.

Bundan tashqari, musharaka islomiy sertifikatlari xalqaro kapital bozorlarida keng tarqalgan bo'lishi va moliyaning diversifikatsiyasi uchun yaxshi bir vosita bo'lib hisoblanadi. Islomiy banklar uchun musharaka islomiy sertifikatlari kapitalni jalb etishning islom shar'iyati prinsiplariga mos ravishda amal qilishini ta'minlaydi va bankning moliyaviy muammoni halol yo'ldan hal etishga yordam beradi.

3. Mudaraba sertifikatlari (investitsiya sertifikatlari): Mudaraba sertifikatlari, islom banklari tomonidan joriy etilgan va kapitalni jalb etish uchun ishlatiladigan qimmatli qog'ozlardir. Bu sertifikatlar, investitsiyalarni olib borish va foydalanish imkoniyatini taqdim etadi. Mudaraba islomiy sertifikatlari, islomiy banklar uchun kapitalni jalb etishning muhim bir vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Mudaraba tizimi, investorlar va loyihaning egasi (sohibi) o'rtasida bir hamkorlik shartlarida moliyaning jalb etilishi va ishlatilishi imkoniyatini taklif etadi. Bu sertifikatlar, moliyaviy kapitalni jalb etish uchun islom shar'iyati prinsiplariga muvofiq bo'lgan maqbul usul sifatida qabul qilinadi.

Mudaraba islomiy sertifikatlari, investorlar tomonidan moliyaning jalb etilishi va ishlatilishi jarayonida moliyaviy risklarga bo'lgan hissa egallash orqali kapitalni jalb etish imkoniyatini yaratadi. Bu sertifikatlar, investorlar va loyihaning egasi o'rtasida

bir xil foyda taqsimoti asosida ishlaydi va moliyaning ishlatilishi va daromad olishi jarayonida adolatli foyda taqsimoti ta'minlaydi.

Mudaraba islomiy sertifikatlari, islomiy banklar uchun kapitalni jalb etishning risklarini almashish va kapitalni diversifikatsiya qilish imkoniyatini beradi. Shuningdek, bu sertifikatlar moliyaning daromad olishi va ishlatilishi jarayonida investorlar va loyihaning egasi o'rtasida adolatli foyda taqsimoti ta'minlaydi va kapitalni joriy sotib olish yoki ijro etish jarayonida ishlatilishi mumkin.

Mudaraba islomiy sertifikatlari, kapitalni jalb etishning islom shar'iyati prinsiplari bo'yicha maqbul usuli sifatida qabul qilinadi. Bu usul, riba (foiz) va g'amxo'rlikni (spekulyatsiya) nazorat qilish, moliyaning halol va mazkur maqsadlar uchun ishlatilishi shartlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Bundan tashqari, mudaraba islomiy sertifikatlari xalqaro kapital bozorlarida keng tarqalgan bo'lishi va moliyaning diversifikatsiyasi uchun yaxshi bir vosita bo'lib hisoblanadi. Islomiy banklar uchun mudaraba islomiy sertifikatlari kapitalni jalb etishning islom shar'iyati prinsiplariga mos ravishda amal qilishini ta'minlaydi va bankning moliyaviy muammoni halol yo'ldan hal etishga yordam beradi.

4. Istisna va ijarah sertifikatlari (mulkni sotib olish va ijaraga berish sertifikatlari): Bu turlar, islom banklari tomonidan joriy etilgan va kapitalni jalb etish uchun ishlatiladigan qimmatli qog'ozlardir. Istisna sertifikatlari, moliyalash uchun moliyaviy resurslarni jalb etishga yordam beradi. Ijarah sertifikatlari esa, aktivlarni ijaraga berish va ularning daromadini olish imkoniyatini taqdim etadi. Islomiy banklar uchun istisna va ijarah islomiy sertifikatlari kapitalni jalb etishning muhim vositalari sifatida ko'rib chiqiladi. Bu sertifikatlar, islom shar'iyati prinsiplariga muvofiq bo'lgan moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish uchun foydalaniladi va moliyaning halol daromad olishi va ishlatilishi shartlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Istisna islomiy sertifikatlari, bir loyihaning ijrosini amalga oshirish uchun moliyaning jalb etilishi va ishlatilishi imkoniyatini taklif etadi. Bu sertifikatlar, investorlar va loyihaning egasi (sahibi) o'rtasida bir hamkorlik shartlarida moliyaning jalb etilishi va ishlatilishi jarayonida foyda taqsimoti asosida ishlaydi. Istisna sertifikatlari, moliyaning daromad olishi va ishlatilishi jarayonida adolatli foyda taqsimoti ta'minlaydi va moliyaning halol daromad olishi shartlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Ijarah islomiy sertifikatlari esa, bir moliyaviy obyekt (masalan, qurilish yoki texnika)ni ijaraga berish orqali kapitalni jalb etish imkoniyatini taklif etadi. Bu

sertifikatlar, investorlar va loyihaning egasi o‘rtasida ijarah shartlarida moliyaning ishlatilishi va daromad olishi jarayonida adolatli foyda taqsimoti asosida ishlaydi. Ijarah sertifikatlari, moliyaning halol daromad olishi shartlarini qo‘llab-quvvatlaydi va kapitalni jalb etishning islom shar‘iati prinsiplariga mos ravishda amal qilishini ta‘minlaydi.

Islom banklari joriy etilgan qimmatli qog‘ozlar orqali kapitalni jalb etishda diniy prinsiplarni muhofaza etishga intiladilar va musulmonlar uchun shar‘iy hujjatlarga muvofiq xizmat ko‘rsatish uchun imkoniyat yaratishga intiladilar.

Islom qimmatli qog‘ozlarini xarid qilish, sotib olish va saqlashning maqsadi, pulni amalga oshirish va daromad olishdir. Bu qog‘ozlar, moliyaning (mulkning) bir qismi bo‘lib, savdo-sotiqning asosiy vositalari hisoblanadi. Islomda qimmatli qog‘ozlar, zamonaviy savdo-sotiq tizimi bilan birga, xavfsizlik va ishonchni ta‘minlash uchun ham foydalaniladi.

Islom qimmatli qog‘ozlarini joriy etish orqali kapitalni jalb qilish amaliyotini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirishingiz mumkin:

1. Xizmatni takomillashtirish: Islom qimmatli qog‘ozlarini joriy etish xizmatini takomillashtirish uchun ma‘lum bir dastur yaratish va uning samaradorligini o‘rganish kerak. Bu dasturda, joriy etish jarayonini avtomatlashtirish, ma‘umotlarni to‘g‘ri va to‘liq kiritish, sotib olish va sotishni boshqarish kabi funktsiyalar bo‘lishi mumkin.
2. Texnologiyalarni kengaytirish: Kapitalni jalb qilish amaliyotini takomillashtirish uchun texnologiyalardan foydalanish juda muhimdir. Islom qimmatli qog‘ozlarini joriy etish uchun eng so‘nggi texnologiyalardan foydalanib, jarayonni tezlashtirish, xato va noqulayliklarni kamaytirish mumkin.
3. Xodimlar bilan ishlash: Kapitalni jalb qilish amaliyotini takomillashtirishda xodimlar bilan ishlash ham muhimdir. Xodimlarni tayyorlash, ularga zarur bilim va ko‘nikmalarini berish, ularga motivatsiya berish va ular bilan birgalikda yaxshi jamoat atmosferasini ta‘minlash kerak.
4. Monitoring va baholash: Kapitalni jalb qilish amaliyotini takomillashtirish uchun monitoring va baholash tizimini o‘rnatish juda muhimdir. Jarayonning har qanday bosqichida nima qilayotganingizni va nima qilib yaxshilash mumkinligini aniqlash uchun monitoring tizimini yaratishingiz kerak.
5. Mijozlar bilan aloqalar o‘rnatish: Islom qimmatli qog‘ozlarini joriy etish orqali kapitalni jalb qilish amaliyotini takomillashtirishda mijozlar bilan yaxshi aloqalar

oʻrnatish ham muhimdir. Mijozlar bilan doʻstona aloqalar oʻrnatib, ularning talablari va istaklariga javob berib, ularni xursand qilish va ularning takliflari va fikrlariga eʼtibor berish kerak.

Islom moliyasi bozorida islomiy banklardan keyin keng va tezkor rivojlanayotgan moliyaviy sektor – sukuk qimmatli qogʻozlaridir. 2021 yil yakunlariga koʻra Islom moliyasining global aktivlari yillik oʻrtacha 13% oʻsish bilan 3,374 trln dollarga yetdi, shundan 767 mlrd dollari amaldagi sukuk qimmatli qogʻozlari bozoriga toʻgʻri kelmoqda.

Tahlilchilarning hisob-kitobiga koʻra, jahonda sukuk moliyaviy sektori 2027 yilga borib oʻrtacha yillik 17% oʻsish bilan 1,98 trln AQSh dollariga yetadi. Sukuk orqali yirik loyihalarni, sanoat va biznesni moliyalashtirish fors koʻrfazi davlatlari va Janubiy Osiyo davlatlarida tobora muhim vositaga aylanib bormoqda.

Islom banklarining kredit shartlari koʻpincha anʼanaviy banklarnikidan farq qilishi mumkin, chunki ular islom moliyasi tamoyillariga muvofiq ishlaydi. Islom banklari foizsiz moliyalashtirish tamoyiliga asoslanadi va foydani taqsimlash, sheriklik yoki ijara kabi muqobil moliyaviy vositalardan foydalanadi. Islom banklaridan kredit olmoqchi boʻlgan shaxslardan quyidagi umumiy shartlarga rioya qilish talab qilinishi mumkin:

1. Foyda taqsimoti yoki sheriklik: Islom banklari foydani taqsimlash yoki sheriklikka asoslangan moliyaviy vositalar yordamida kredit beradi. Bunday holda, qarz oluvchi va bank oʻrtasida sheriklik yoki foydani taqsimlash shartnomasi tuziladi.
2. Aktivlarga asoslangan moliya: Islom banklari odatda aktivlarga asoslangan moliyalashtirish usullarini afzal koʻradilar. Bu muayyan aktiv yoki mulk boʻyicha kreditni taʼminlashni oʻz ichiga olishi mumkin.
3. Foizsiz moliyalashtirish: Islom banklari foizsiz moliyalashtirish tamoyiliga amal qiladi va foizsiz kredit mahsulotlarini taklif etadi. Shuning uchun ular kredit olishda foiz toʻlamasliklarini qabul qilishlari kerak.
4. Halol faoliyat: Qarz oluvchilardan islom qonunlariga muvofiq halol faoliyat bilan shugʻullanishlari talab qilinishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, harom yoki taqiqlangan biznesga kreditdan foydalanish orqali sarmoya kiritmaslik kerak.
5. Adolat va oshkoralik: Islom banklari kredit berish jarayonida adolatli va shaffof boʻlishga ahamiyat beradi. Qarz oluvchilar oʻzlarining moliyaviy ahvolini toʻgʻri va toʻliq eʼlon qilishlari kerak.

Har bir islom banking kreditlash siyosati va shartlari har xil bo'lishi mumkin, shuning uchun kredit olishdan oldin tegishli bank bilan bog'lanib, batafsil ma'lumot olish zarur. Qolaversa, islomiy moliya tamoyillariga muvofiq ish tutmoqchi bo'lgan kishilar ushbu tamoyillarga e'tibor qaratib, talablarga javob berishlari muhim.

Islom banklari uchun SWOT tahlili quyidagicha bo'ladi:

Kuchli tomonlar: 1. Islom tamoyillariga muvofiqligi: Islom banklari foizsiz moliyalashtirish tamoyillari asosida xizmatlar ko'rsatadi va shuning uchun Islomga muvofiq moliyaviy yechimlarni taklif qiladi. 2. Risk taqsimoti: Islom banklari odatda riskni taqsimlash tamoyillaridan foydalangan holda kreditlar beradilar, masalan, riskni taqsimlash va taqsimlash nuqtai nazaridan afzalliklarni ta'minlaydigan foydani taqsimlash yoki sheriklik. 3. Axloqiy qadriyatlar: Islom banklari odatda axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatga ahamiyat beradi va shuning uchun jamiyatda ijobiy imidj yaratadi.

Zaif tomonlari: 1. Cheklangan mahsulot xilma-xilligi: Islom banklarining foizsiz moliyalashtirish tamoyillariga rioya qilishlari ba'zi an'anaviy banklarga qaraganda mahsulot turlarining cheklanganligiga olib kelishi mumkin. 2. Bozor xabardorligi: Islom banklari odatda an'anaviy banklarga qaraganda kamroq tan olinishi va marketing faoliyatiga ko'proq e'tibor qaratishlari kerak bo'lishi mumkin. Imkoniyatlar: 1. O'sib borayotgan Islom moliya bozori: Islomiy moliyaning global miqyosda o'sishi islom banklari uchun yangi bozorlar va imkoniyatlar yaratishi mumkin. 2. Texnologik ishlanmalar: Islom banklari raqamli banking va fintechdagi texnologik ishlanmalardan foydalangan holda o'z xizmatlarini yaxshilashi va mijozlar ehtiyojini qondirishni oshirishi mumkin.

Tahdidlar: 1. Raqobat: an'anaviy banklar va boshqa moliya institutlarining islomiy moliya sohasiga kirishi islom banklari uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin. 2. Tartibga solish risklari: Islom moliyasi sohasidagi tartibga solish va huquqiy risklar islom banklari faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ushbu SWOT tahlili umumiy ko'rinishni taqdim etsa-da, har bir islom banking o'ziga xos kuchli, zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari bo'lishi mumkin. Shuning uchun ma'lum bir islom banking SWOT tahlilini o'tkazish uchun batafsil tekshirish talab qilinishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shernaev, A. A. (2020). On the issue of the efficiency of taxation of joint stock companies. Экономика и бизнес: теория и практика, (9-2), 149-152.
2. Шернаев, А. А. (2020). Совершенствование налогового планирования в акционерных обществах-как механизм повышения эффективности финансового менеджмента. Экономика и общество, (4), 20-28.
3. Xamdanova, R. R. Q., & Shernayev, A. A. (2022). Xalqaro moliya bozoridagi operatsiyalarning rivojlanish istiqbollar. Science and Education, 3(1), 1111-1116.
4. Кабулов, Х. А. (2020). ПРИОРИТЕТНЫЕ ВОПРОСЫ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ДОХОДНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА. ЭКОНОМИКА И БИЗНЕС теория и практика № 9-1 (67), 9(1), 147.
5. Kobulov, K. (2020). Modeling the processes of forming a strategy for the revenue potential of local budgets. Архив научных исследований, 35.

